

Тетяна Володимирівна ЧЕРНИЧКО

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку та фінансів,
Мукачівський державний університет
вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, 89600, Україна
E-mail: cher_tanya@rambler.ru
Телефон: +380313121109

Станіслав Федорович ЧЕРНИЧКО

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри товарознавства та комерційної діяльності,
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Коритнянська, 4, м. Ужгород, 88020, Україна
E-mail: cher_tanya@rambler.ru
Телефон: +380312661295

ОЦІНКА СТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Черничко, Т. В. Оцінка стабільності фінансових відносин в Україні [Текст] / Тетяна Володимирівна Черничко, Станіслав Федорович Черничко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 15. – № 2. – С. 107-114. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Забезпечення стабільного економічного розвитку неможливо без оптимізації фінансових відносин як основного елементу організаційно-економічних зв'язків в економічній системі. У статті сформульовано зміст поняття «стабілізація фінансово-кредитних відносин». Мета роботи полягає у визначенні причин дестабілізації фінансових відносин у країні та обґрунтуванні напрямів зменшення її впливу на функціонування як фінансового ринку, так і реального сектору економіки України. Основна увага звертається на стабілізацію фінансових відносин, пов'язаних зі створенням та використанням фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, домашніх господарств та держави. Проведено дослідження методичного, теоретичного та нормативного аспектів його формування. Запропоновано рекомендації щодо оптимізації фінансових відносин. На основі проведеного аналізу визначено основні проблеми інституційної структури фінансових відносин в Україні. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є визначення зміни останніх під дією інструментів державного регуляторного впливу.

Ключові слова: фінансові відносини; кредитні відносини; стабільність фінансово-кредитних відносин; стабілізація фінансово-кредитних відносин.

Татьяна Владимировна ЧЕРНИЧКО

Станислав Федорович ЧЕРНИЧКО

ОЦЕНКА СТАБИЛЬНОСТИ ФИНАНСОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Аннотация

Обеспечение стабильного экономического развития невозможно без оптимизации финансовых отношений как основного элемента организационно-экономических отношений в экономической системе. В статье сформулирован смысл понятия «стабилизация финансово-кредитных отношений». Цель работы заключается в определении причин дестабилизации финансовых отношений в стране и обосновании направлений уменьшения ее влияния на функционирование как финансового рынка, так и реального сектора экономики Украины. Основное внимание уделяется стабилизации финансовых отношений, связанных с созданием и использованием финансовых ресурсов субъектов хозяйствования.

домашних хозяйств и государства. Проведено исследование методического, теоретического и нормативного аспектов его формирования. Предложены рекомендации по оптимизации финансовых отношений. На основе проведенного анализа определены основные проблемы институциональной структуры финансовых отношений в Украине. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является определение изменения последних под действием инструментов государственного регуляторного влияния.

Ключевые слова: финансовые отношения; кредитные отношения; стабильность финансово-кредитных отношений; стабилизация финансово-кредитных отношений.

Tetyana Volodymyrivna CHERNYCHKO

Doctor of Sciences (Economics),
Mukachevo State University
Uzhgorodska str., 26, Mukachevo, 89600, Ukraine
E-mail: cher_tanya@rambler.ru
Phone: +380313121109

Stanislav Fedorovych CHERNYCHKO

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Commodity Science and Trade Business,
Uzhhorod Institute of Trade and Economics
of Kiev National University of Trade and Economics,
Korytnyanskaya str., 4, Uzhgorod, 88020, Ukraine
E-mail: cher_tanya@rambler.ru
Phone: +380312661295

EVALUATION OF FINANCIAL RELATIONS STABILITY IN UKRAINE

Abstract

It is stated that the assurance of constant economic development is impossible without optimization of financial relations as basic elements of organizational economic relations in the economic system. The article defines the concept «stabilizing of financial-crediting relations». The aim of the article lies in the determination of destabilization causes of financial relations in the country and in the grounding of influence reduction directions on functioning of finance market as well as on the actual sector of Ukraine's economics. Stabilization of the financial relationship related to the creation and use of financial resources by economic subjects, households and government is focused on. Research of methodical, theoretical and normative aspects of its formation is conducted. The recommendations for optimization of financial relations are worked out. The main problems of institutional structure of financial relations in Ukraine are defined on the basis of analysis. The determination of financial relations' change under the influence of state regulation instruments serves as perspectives for the further development.

Keywords: financial relations; crediting relations; stability of financial-crediting relations; stabilizing of financial-crediting relations.

JEL classification: E51

Вступ

Стабільне та збалансоване функціонування фінансово-кредитної системи забезпечує оптимальний розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів країни між основними її елементами (сферами, галузями, територіями тощо) та виступає чинником стимулювання економічного розвитку. За умови незмінності вектора розвитку в економічних відносинах навіть «застій» (депресія) може бути визначена як економічний розвиток, оскільки забезпечує збереження динаміки змін у частині позитивних значень.

Серед вітчизняних і російських учених, які досліджували особливості та проблеми формування стабільних фінансових відносин, слід назвати роботи Л. І. Абалкіна, Б. Г. Болдирева, О. Д. Василика, А. С. Гальчинського, В. М. Геєця, А. М. Герасимовича, А. І. Даниленка, О. Д. Заруби, М. І. Крупки, В. Д. Лагутіна, В. І. Лисицького, І. О. Луніної, І. О. Лютого, С. В. Львовичкіна, С. В. Мочерного, С. Я. Огородника, В. М. Опаріна, Ю. М. Осіпова, Ю. М. Пахомова, Д. В. Полозенка, М. І. Савлука, А. М. Соколовської, Г. П. Солюса, В. М. Сумарокова, В. М. Суторміної, В. М. Усоскіна, В. М. Федосова, А. С. Філіпенка, А. А. Чухна, С. І. Юрія та ін.

Попри досить широке обговорення проблеми в сучасній економічній літературі, питання оцінювання рівня стабільності фінансових відносин залишилось поза увагою науковців.

Мета статті та завдання

Метою статті є обґрунтування змісту стабільності фінансових відносин та формування рекомендації щодо визначення параметра оцінювання рівня стабільності. Серед основних завдань можна назвати такі:

- обґрунтувати теоретичний та методичний зміст поняття «стабільність фінансових відносин»;
- встановити доцільність застосування показника «рівень стабільності фінансових відносин» для оцінювання спрямованості та кількісних параметрів фінансових відносин;
- запропонувати оціночні параметри для визначення рівня стабільності фінансових відносин.

Виклад основного матеріалу

Поняття «стабільність» є достатньо вагомим у вченні про розвиток економічної системи. Складність та невизначеність змісту цього терміна полягає в тому, що на сьогодні не існує єдиного або хоча б домінуючого визначення терміна «стабільність фінансових відносин».

Визначення будь-якого поняття повинно містити два елементи:

- перший – характеризувати певне загальне явище, складовою якого є досліджуване;
- другий – вказувати на характеристики, що дають підстави для виокремлення з загального саме досліджуваного поняття.

У загальному розумінні стабільним називається стан, за якого при виникненні зовнішніх впливів елемент (система) спроможна відтворювати попередній стан за допомогою лише внутрішніх сил.

Поняття «стабільність» ототожнюється з такими поняттями, як стійкість, сталість, та характеризує «...здатність системи функціонувати, не зміцнюючи структуру та знаходитись у рівновазі, підтримуючи сталість у часі» [1]. Окремі фахівці вважають, що стабільність є широким поняттям, яке характеризує здатність системи «...протистояти зовнішньому та внутрішньому впливу, зберігаючи стійку рівновагу та надійність протягом часу» [2, с. 34].

На думку Крухмаль О. В., стабільність передбачає «...акцентування уваги на здатності до постійного відтворення» [3, с. 44]. Юданов А. Ю. зазначає, що стабільність «...демонструє здатність перебувати в привілейованому, відносно менш вразливому становищі під час криз та здатність їх переборювати» [4, с. 73].

Таким чином, загальне явище стабільності передбачає здатність системи функціонувати, не змінюючи структури та перебувати у стані рівноваги, залишатися стійкою у часі.

Стабільність фінансових відносин – це їх здатність залишатися у стані рівноваги, а також протистояти впливу зовнішніх та внутрішніх факторів протягом певного проміжку часу. Зміна різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників спроможна вивести фінансово-кредитну систему зі стану рівноваги. Проте застосування внутрішніх фінансових інструментів або регулятивних заходів з боку держави забезпечують повернення системи до врівноваженого стану. Оптимальною є ситуація, коли повернення системи до врівноваженого стану (спокою) відбувається за мінімального втручання з боку органів державного управління. За інших умов стан фінансово-кредитних відносин визначається як нестійкий.

Оскільки зовнішні чинники насправді реальні й непостійні, держава завжди повинна корегувати заходи впливу з метою пристосування фінансово-кредитних відносин до змінних умов. Таким чином, зміст стабілізаційної фінансової політики держави полягає в оптимальному поєднанні важелів впливу з боку держави із впливом зовнішніх чинників, які виводять фінансово-кредитну систему країни зі стану рівноваги, спокою. Досягнення оптимального стану рівноваги між попитом та пропозицією фінансово-кредитних ресурсів стабілізує ситуацію на товарному та грошовому ринках.

З метою оцінки не тільки спрямованості впливу, а й визначення певних кількісних характеристик, на нашу думку, важливо визначити такі поняття, як рівень стабільності фінансових відносин.

Рівень стабільності фінансових відносин – відносний показник, за допомогою якого вимірюється ступінь стабільності досліджуваного явища на даний момент чи за певний період часу, і який обчислюється на основі відносних величин відхилення існуючого показника (який характеризує стан фінансових і кредитних відносин) від нормативного (порівняльного) показника.

$$P_{\text{стабільності}} = \frac{\sum_{i=1}^n \text{величина } i\text{-го норм. показника} - \text{величина } i\text{-го факт. показника}}{\text{величина } i\text{-го нормативного показника}} \quad (1)$$

Що більше значення рівня стабільності фінансових відносин наближається до нуля, то вони стабільніші. З метою визначення динаміки в якості нормативних можна використовувати показники, які характеризують стан фінансово-кредитної системи країни за попередній період.

Показниками, які визначають рівень стабільності, можна вважати ті, які характеризують стан фінансового ринку країни, а саме:

- показники загальноекономічної стабільності (приріст реального ВВП на душу населення; приріст реальних доходів населення; приріст прибутків господарюючих суб'єктів; темп інфляції тощо);
- показники стабільності фінансових відносин (валовий наявний дохід; валовий прибуток, змішаний дохід; чистий дохід від власності; поточні податки на доходи та майно; валове сальдо первинних доходів; поточні податки на доходи та майно).

Структура та вага наведених показників може з часом змінюватися залежно від величини їх впливу на певний момент часу. В умовах стабільної загальноекономічної ситуації зростає значення другої групи показників.

В умовах нестабільної ситуації на товарному, грошовому та валютному ринках країни основна увага, на нашу думку, повинна звертатись на формування механізмів регулятивного впливу держави на стабілізацію ситуації в реальному та грошовому секторах економіки країни.

Порівняння наведених показників у динаміці дозволяє оцінити тенденції рівня стабільності фінансових відносин за певний проміжок часу. З метою поглибленого вивчення можливе проведення дослідження із застосуванням факторного аналізу, з виділенням та оцінкою впливу окремих, найвагоміших показників.

Оцінювання факторів, які спричиняють дестабілізуючий вплив на стан фінансових відносин в Україні, дозволяє дослідити наявний стан фінансових відносин (оцінити його як оптимальний, нестабільний або критичний). Оцінювання факторів впливу проводимо на етапах формування фактичного обсягу ВВП (як основи фінансових відносин), формування первинних доходів та утворення валового наявного доходу інституційних секторів економіки відносно ВВП.

До показників на стадії формування ВВП входять індекс фізичного обсягу виробництва (% від ВВП в 1992 р.), кінцеві споживчі витрати (% від ВВП), валове нагромадження основного капіталу (% від ВВП), чистий експорт (% від ВВП). Визначені характеристичні значення показників стабільності фінансових відносин наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Показники оцінки стану стабільності фінансових відносин в Україні

Показники	Оптимальний стан	Нестабільний стан	Критичний стан
Фінансові відносини на стадії формування обсягу ВВП			
Індекс фізичного обсягу виробництва, до 1992 р. *	1	0,8	0,7
Кінцеві споживчі витрати, % від ВВП	60	75	87
Валове нагромадження, % від ВВП*	30	25	15
Чистий експорт, % від ВВП	8	0	-2
Фінансові відносини на стадії утворення первинних доходів			
Оплата праці найманих працівників, % від ВВП	47	55	59
Податки на виробництво та імпорту, % від ВВП	10	11	12
Валовий прибуток, змішаний дохід, % від ВВП	43	34	30
Фінансові відносини на стадії утворення кінцевих доходів (частка валового наявного доходу)			
Нефінансові корпорації, % від ВВП*	14	9	4
Фінансові корпорації, % від ВВП*	2	3	4
Сектор загального державного управління, % ВВП*	18	20	30

* Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» // <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07>; розрахунки автора.

Обґрунтування характеристичних значень наведених показників:

Показник 1 – *Індекс фізичного обсягу виробництва* – слід визначати, керуючись необхідністю відновлення рівня, характерного для української економіки на початку 1990-х років. Незважаючи на тенденцію до поступового зростання обсягів виробництва з року в рік (за винятком 2009 р.), індекс фізичного обсягу виробництва в Україні становить менше ніж 0,8 (80 %) від ВВП 1992 року. Саме тому, як оптимальне значення (x_{opt}) цього показника, встановлено 1 (100 %).

Визначення інших характеристичних значень за класами стану проведено наступним чином:

- нестабільний ($x_{\text{нест}}$) - відхилення від оптимального значення на 20 %;
- критичний ($x_{\text{крит}}$) - відхилення від значення класу, нестабільний на 10 %.

Запропоновані значення практично збігаються з пороговими значеннями показників виробничої безпеки «Індекс реального виробництва», визначеними згідно з Наказом Міністерства економіки України №60 від 02.03.2007 р. «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки» [5].

Визначення оптимальних, нестабільних та критичних пропорцій розподілу ВВП також частково ґрунтується на значеннях, закріплених у Методиці. Зокрема, частка *валового нагромадження основного капіталу, % від ВВП* визначається наступними значеннями: $x_{\text{опт}} = 30$; $x_{\text{нест}} = 25$; $x_{\text{крит}} = 15$ [5].

Формування оптимального значення валового нагромадження основного капіталу на рівні 30 % від ВВП може бути аргументовано й іншими причинами:

- аналіз статистичних даних доводить, що середнє значення валового нагромадження основного капіталу становить близько 20 % від ВВП [6, с. 47];
- серед пріоритетів розвитку світового господарства, визначених на Всесвітньому економічному форумі в Давосі в 2010 р., – встановлення оптимальної величини валового нагромадження основного капіталу на рівні 20 %-30 % від ВВП;
- дослідження структури ВВП за категоріями кінцевого використання серед країн СНД також доводить доцільність вибору наведеного значення показника.

Характеристичні значення частки *чистого експорту, % від ВВП* не доцільно визначати на основі аналізування статистичних даних розвитку світової економіки, оскільки цей компонент ВВП чутливий до характеристик конкретної країни, зокрема галузевої структури національної економіки, стратегічного експорту та імпорту тощо. Саме тому для встановлення значень показника використовуємо аналіз динаміки чистого експорту товарів та послуг в Україні. Аналіз структури ВВП за категоріями кінцевого використання (за період 2000-2011 рр.) доводить, що за умов сприятливої кон'юнктури світового ринку частка чистого експорту може досягати значення 8 % від ВВП (2003-2004 рр.), що і може бути визначено як оптимальне ($x_{\text{опт}}$). Параметром нестабільності можна вважати значення частки чистого експорту на рівні 0 %. Критичний стан характеризується величиною показника на рівні (-2) – (-5) % від ВВП.

У структурі ВВП найбільшою є частка *кінцевих споживчих витрат, % від ВВП*. Характеристичні значення за цим параметром визначаються шляхом збільшення суми валового нагромадження основного капіталу та чистого експорту до 100 %. Отримані значення є наступними: $x_{\text{опт}} = 60$ % від ВВП, $x_{\text{нест}} = 75$ % від ВВП, $x_{\text{крит}} = 87$ % від ВВП (див. табл. 1).

На стадії утворення первинних доходів характеристичні значення фінансових пропорцій визначаються на основі аналізування статистичних даних України та інших країн світу. Визначені на основі отриманих результатів оптимальні значення: частка оплати праці найманих працівників – 47 % від ВВП, чисті податки на виробництво та імпорт – 10 % від ВВП, валовий прибуток, змішаний дохід – 43 % від ВВП. Розрахунки $x_{\text{нест}}$ та $x_{\text{крит}}$ проведено на основі методики, наведеної вище.

На стадії утворення кінцевих доходів інституційних секторів для визначення характеристичних значень використано порогові значення показників макроекономічної безпеки, запропоновані департаментом економічної безпеки [5].

Шляхом порівняння фактичних показників розвитку економіки України за період 2003-2011 рр. визначаємо рівень стабільності фінансових відносин (табл. 2).

Оскільки, за умови стабільності, значення її рівня повинно прямувати до нуля, то найвищий рівень відповідає періоду 2003-2004 рр. Відповідно найгірше значення (найменший рівень стабільності) є властивим для 2009 року – 0,55. Певні ознаки дестабілізації фінансових відносин спостерігаються і у 2011 р. – рівень стабільності зростає до 0,52.

Застосування наведеного показника оцінки рівня стабільності фінансово-кредитних відносин у країні дозволяє не лише встановити поточне його значення, а й спрогнозувати можливі зміни за умови кількісних змін окремих факторів впливу (рис. 1).

Висновки та перспективи подальших розвідок

Безперечно, стабільність фінансово-кредитних відносин не можна визначати як пріоритетну стратегічну мету розвитку національної економіки. Вже на теоретичному рівні поняття «розвиток» і «стабільність» взаємозаперечні. Якщо стабільність передбачає досягнення стану спокою, інертності, то розвиток характеризується зміною, виходом системи із цього стану. Тобто стабільність фінансово-кредитних відносин повинна зберігатися лише за умов, якщо вона не перешкоджає економічному розвитку, не стримує позитивних змін у розвитку реального сектору економіки.

Таблиця 2. Визначення рівня стабільності фінансових відносин в Україні

Показники	Нормат. показник	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Фінансові відносини на стадії формування обсягу ВВП										
Індекс фізичного обсягу виробництва, до 1992 р.	1	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,8	0,9
Кінцеві споживчі витрати, % від ВВП	60	75	71	77	78	78	80	85	85	86
Валове нагромадження, % від ВВП*	30	21	21	22	25	28	26	18	18	19
Чистий експорт, % від ВВП	8	3	8	1	-3	-6	-8	-2	-3	-6
Фінансові відносини на стадії утворення первинних доходів										
Оплата праці найманих працівників, % від ВВП	47	46	46	49	49	49	50	49	50	49
Податки на виробництво та імпорт, % від ВВП	10	11	11	13	14	12	12	13	12	16
Валовий прибуток, змішаний дохід, % від ВВП	43	43	43	38	37	39	38	38	39	37
Фінансові відносини на стадії утворення кінцевих доходів (частка валового наявного доходу, % від ВВП)										
Нефінансові корпорації	14	14	14	9	10	11	8	6	4	3
Фінансові корпорації	2	2	4	3	3	4	5	6	4	4
Сектор загального державного управління	18	25	20	21	21	21	20	15	15	18
Рівень стабільності		0,20	0,20	0,31	0,36	0,39	0,50	0,55	0,46	0,52

Рис. 1. Методичні підходи до оцінки рівня стабільності фінансово-кредитних відносин

Список літератури

1. Википедия: свободная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>.
2. Лукінов, І. І. Економічні трансформації наприкінці 20-го сторіччя [Електронний ресурс] / І. І. Лукінов. – Режим доступу: http://www.vuzlib.org/lukinov/_index.htm.
3. Крухмаль, О. В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку / О. В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №9 (63). – С. 43-50.
4. Юданов, А. Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий / А. Ю. Юданов. – М. : Финансы и статистика, 1991. – 216 с.
5. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] : наказ / Міністерство економіки України. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07>
6. Эрроу, К. Экономическая трансформация: темпы и масштабы. Реформы глазами американских и российских ученых [Електронний ресурс] / К. Эрроу. – М., 1996. – Режим доступу: http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=../in/arrow/biogr/arrow_b2.txt&img=bio.jpg&name=arrow.

References

1. Wikipedia : the free encyclopedia. Retrieved April 15, 2014, from <http://ru.wikipedia.org>.
2. Lukin, I. Economic Transformation in the late 20th century. Retrieved April 15, 2014, from http://www.vuzlib.org/lukinov/_index.htm.
3. Kruhmal, A. (2006). Assessment of financial stability on the basis of criteria determining the dynamic stability of the bank. *Actual problems of economy*, 9(63), 43-50.
4. Yudanov, A. Y. (1991). *Secrets financial stability of the international monopolies*. Moscow: Finance and Statistics.
5. Approval on the method of calculating the level of economic security of Ukraine: an order. (n. d.). Retrieved April 15, 2014, from <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0060665-07>.

---

6. Arrow, K. *Economic Transformation : the pace and scale . Reform through the eyes of American and Russian scientists.* (1996). Moskow. Retrieved April 15, 2014, from [http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in & links = ./in/arrow/biogr/arrow_b2.txt & img = bio. jpg & name = arrow.](http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=./in/arrow/biogr/arrow_b2.txt&img=bio.jpg&name=arrow)

Стаття надійшла до редакції 17.03.2014 р.